

In het onderwijs zijn het resultaatgericht werken, prestaties en rankings topprioriteit geworden. Competentieoverzichten, scores, kruisjeslijsten, audits en kwaliteitsmeters zijn in de klassen aan de orde van de dag. Maar wat zijn we daardoor kwijtgeraakt? Het lijkt er steeds meer op dat in Nederland het onderwijs de koers langzaam wijzigt. Van smalle vorming gericht op de meetbare resultaten van enkele vakken naar brede vorming van leerlingen en met de hele mens in beeld.

WERKEN AAN EEN WELGEVORMDE GEEST

DE EDUCATIE VAN HET HART

Een welgevormde geest is beter dan een welgevulde'. Deze mooie uitspraak van Michel de Montaigne (1533-1592) is zo wijs en nog altijd zó actueel! Fascinerend... dat de mensheid daar kennelijk al eeuwen en eeuwen naar zoekt: mensvorming, geestelijke vorming, persoonsvorming in het onderwijs. Het woord is misschien steeds nét anders, maar de betekenis die eraan gegeven wordt, is ongetwijfeld min of meer hetzelfde. In de geschiedenis van opvoeden en onderwijzen golven de inzichten op en neer, ze komen en gaan. Wie al wat langer meedraait in onderwijsland weet dat nu eens dit en dan weer dat van groot belang is. Ogenscheinlijk belangrijke onderwerpen verdwijnen na een tijd geheel of gedeeltelijk van de agenda, om soms decennia later vrolijk weer terug te keren. Misschien is er sprake van zowel voortschrijdend als terugverlangend inzicht. In elk geval raakte vanaf de 20ste eeuw, ver ná De Montaigne, het wetenschappelijk denken en werken in zwang. Alles moest bewijs- en meetbaar zijn, anders deugde het niet. Dat principe werd leidend voor denken en handelen. Ook in het onderwijs werden resultaatgericht werken, prestaties en de rankings topprioriteit. Met als gevolg dat we in de klas werken met competentieoverzichten, scores, kruisjeslijsten, audits en kwaliteitsmeters. 'We hebben het onderwijs verkocht aan de cijfers!', hoorde ik iemand laatst geëmotioneerd roepen vanaf het podium tijdens een onderwijscongres. Inmiddels lijkt het er steeds meer op dat het onderwijs de koers langzaam wijzigt. Dat wil zeggen: van smalle vorming, eenzijdig gericht op de meetbare resultaten van enkele vakken, richt het onderwijs zich steeds meer op brede vorming en het daarbij 'de hele mens in beeld' hebben.

PISA

Zelfs de OESO is bezig de steven te wenden. Waar veel landen in de wereld zich nog verliezen in het verlangen om in de door OESO jaarlijks uitgebrachte PISA-ranglijst een topospositie te bereiken, geeft Andreas Schleicher, directeur van Educatie en Vaardigheden van de OESO en erkend onderwijsdeskundige, leiding aan een revolutionaire missie. Er moet binnen het

onderwijs meer aandacht komen voor 'zachtere competenties', zoals aanpassingsvermogen, creativiteit, volharding en empathie. Die capaciteiten, zo meldt Schleicher, worden belangrijker in een wereld die snel verandert en complexer wordt, terwijl simpele feitenkennis juist aan waarde inboet. Daarvoor is wereldwijd een groot onderzoek onder tieners gestart. De onderzoekers willen weten hoe de jeugd zich sociaal en emotioneel gedraagt en ontwikkelt om te komen tot een wetenschappelijk onderbouwde basis voor een nieuw wereldwijd curriculum. Conclusie: goed onderwijs kan niet meer zonder educatie in sociale en emotionele vaardigheden! Het ontwikkelen van een welgevormde geest, misschien? ►

VOLGEN VERLANGEN EN PASSIE

In vakliteratuur ben ik het afgelopen jaar meer mooie quotes en denkwerk van uiteenlopende onderwijsliefhebbers tegengekomen die, zo bleek, linksom of rechtsom allemaal naar De Montaigne wijzen. Zo staft Gert Biesta in mijn beleving de stelling van De Montaigne met de begrippen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Drie domeinen die volwaardige en gelijkwaardige plekken beginnen te veroveren in het onderwijsdenken en -curriculum, mede dankzij hem. Gericht op onze toekomst, waarvan in deze tijd echt niemand weet hoe die eruit zal zien, verwoordt Biesta de hedendaagse pedagogische opdracht moorddadig mooi als hij zegt: ‘... de pedagogiek probeert in de geschiedenis de kwestie van menselijke vrijheid – die zowel het allerprachtigste als het grootste kwaad tot stand kan brengen – in beeld te houden en onder de aandacht te brengen van de nieuwe generatie...’. Het is steeds de vraag, zegt hij onder andere, hoe we ervoor kunnen zorgen dat kinderen van nu niet volledig overspoeld raken door alles wat er op hen afkomt. Hoe we ze kunnen ondersteunen in het volgen van eigen verlangens en passies in een tijd waarin die verlangens enorm opgepookt worden via reclame en propaganda. Hoe kunnen we ze leren keuzes te maken die leiden naar wat ze wérkelijk willen, waarbij het er niet om gaat verlangens uit te doven, maar om te leren onderscheiden welke verlangens gaan helpen en welke juist in de weg zitten bij het leren leiden van een eigen leven. ‘Daar heb je een welgevormde geest voor nodig’, zou De Montaigne zeggen.

LEADER IN ME EN LIFE READY!

Ook Stephen Covey geeft een stevige knipoog richting De Montaigne. Volgens zijn gedachtegoed begint alle verandering van binnenuit, bij het ontwikkelen van je wortels (karakter). Volgens hem kunnen we pas de vruchten plukken van onze levensboom als we éérst stevige wortels hebben om mee te staan en om ons mee te voeden. Dat betekent volgens Covey dat we leerlingen moeten begeleiden in hun reflectieproces op wie ze (willen) zijn en in de richting waarin ze willen groeien. Ze helpen ontdekken waar ze voor willen staan en ‘ja’ tegen zeggen. Het ligt op onze weg leerlingen te leren zien waar ze invloed op hebben en waar niet, zodat ze zinvolle keuzes kunnen maken. ‘Life ready’ betekent: durven kiezen, je

verantwoordelijk leren voelen voor je keuzes én de resultaten die daarvan het gevolg zijn. Pas als we een stevig ‘zelf’ hebben laten groeien, kunnen we kijken naar het vervolg: hoe gaan we het samen doen? ‘Life Ready’ is dan: snappen dat je onderdeel bent van een groter geheel en dat we het met elkaar moeten regelen op deze planeet. De component ‘samen’ dus. Ook met dit gedachtegoed werken we regelrecht aan een welgevormde geest.

PAIDAGOGOS

‘Ik ben de verandering’ is een leidend paradigma in scholen die met Covey’s gedachtegoed werken. Deze scholen ervaren dat het veranderingsproces begint bij de volwassenen, de leraren, om het vervolgens voor te leven en door te geven aan de leerlingen. Het start met de mensen uit de praktijk dus, die de ‘welgevormde geest’ kunnen laten groeien. Laten we eens inzoomen op de pedagogische (voorbeeld)rol die leraren invullen. Hoe belangrijk is deze rol eigenlijk en wat is überhaupt de bedoeling van de pedagogiek? Waar richten wij ons op en wat leven wij dan precies voor? Onderzoeker Wouter Pols schreef een verhelderend artikel over de geschiedenis van het pedagogisch handelingskader. Het woord pedagogiek is afgeleid van het Griekse paidagogos. Dat betekent letterlijk ‘kinderbegeleider’. In het oude Griekenland was een paidagogos een slaaf die kinderen naar school bracht. Natuurlijk kun je het woord ‘kinderbegeleider’ ook figuurlijk nemen: de leer van het leidinggeven aan kinderen. Kort samengevat zegt Pols dat de rol van de pedagogiek van oudheid tot en met heden steeds is veranderd en mee gekleurd met de heersende opvattingen en moraal met betrekking tot educatie en vorming. Waar de pedagogiek in eerste instantie in de oudheid een vooral filosofische benadering had (nadenken over ‘wat’ en ‘waartoe’ leiden wij kinderen) is deze leer in de latere eeuwen getransformeerd naar een vooral praktische theorie (het ‘hoe’ leiden wij kinderen) als hulpmiddel ter oriëntatie op de praktijk. Sinds de 20ste eeuw dreigt de pedagogiek echter los te raken van de praktijk en worden opvoeding en onderwijs vooral vanuit de opkomende wetenschappen bestudeerd. Vanaf dat moment is het geen theorie meer ‘van en voor’ de praktijk, maar worden het theorieën óver opvoeding en onderwijs. Pols geeft aan dat deze wetenschappelijke benadering zorgt voor fragmentatie: pedagogiek is nu onderwijspsychologie, onderwijssociologie en zelfs onderwijseconomie geworden. De kennis die hiermee wordt voortgebracht, is ongetwijfeld waardevol, maar belicht

BRONNEN

- Stephen R. Covey – de 7 eigenschappen van effectief leiderschap
- Gert Biesta – De zachte kracht van de pedagogiek
- Wouter Pols – Wat is dat eigenlijk: pedagogiek? Uit: van twaalf tot achttien, jaargang 29, september 2019
- Yvonne Zonderop - Het onderwijs dreigt zijn doel en relevantie te verliezen. Uit: De Groene Amsterdammer 8 mei 019, nr. 19-20

Michel de Montaigne schreef in de 16e eeuw zijn beroemde Essays. Een ervan heet 'Over de opvoeding van kinderen'. Daarin zegt hij dat je met kinderen moet praten, geen dwang op hen moet uitoefenen en hen niet moet volstoppen met boekenkennis. Je moet het leren voor kinderen aantrekkelijk maken en ze ruimte geven om een eigen oordeel te vormen.

slechts een klein onderdeel van de opvoedings- en onderwijspraktijk en sluit daardoor vaak niet meer aan bij de praktijk en ervaringen van opvoeders en leraren. De samenhang en het gemeenschappelijke einddoel van 'de leer van het leidinggeven aan kinderen' is daardoor verloren gegaan, of minimaal diffuus geworden. Uiteindelijk pleit hij voor een pedagogische leer die plek inruimt voor alle drie de benaderingen: de filosofische, de praktijkgerichte en de wetenschappelijke.

VRIJ IN DE WERELD LEREN STAAN

Wat nu als we Biesta, Covey, Pols en De Montaigne met elkaar aan tafel zetten? Volgens mij wordt dat een geanimeerd gesprek over dat persoonsvorming en socialisatie een essentieel onderdeel van educatie moeten zijn en dat het voor het kind mogelijk moet worden gemaakt om zelf én samen vrij in de wereld te leren staan. Deze kleurrijke rondetafelbijeenkomst verschaft ons een mogelijk verloren gewaand 'einddoel voor ogen', dat het pedagogisch handelen in onze huidige tijd desgewenst opnieuw verbindt en richting geeft. Als het hier bovenstaande onze opdracht, de pedagogische missie, is en als we die duidelijk voor ogen houden, hebben we een heldere richting! Dan willen we hetzelfde en wordt het kiezen voor hoe we daarnaar toe willen groeien wat overzichtelijker. Het zijn vervolgens de mensen van de praktijk die het moeten doen. Leraren en pedagogen, de rolmodellen, hebben die toekomstige leiders van onze wereld elke dag in hun klas en hebben dus recht op inspirerende leidinggevend. Zeker nu de praktijk onder immense druk staat van grote lerarentekorten hebben we inspirators

nodig die focus en richting aanbrengen. Leaders moeten daarom dagelijks de missie en de bedoeling van de organisatie in het collectief geheugen van het team brengen en houden. Leaders die zelf ook woorden hebben leren geven aan hún pedagogische missie en werken vanuit een duidelijk doel. Die ervoor zorgen dat de missie niet verdrukt raakt onder de waan van de dag, of de regels, de meetbare resultaten en rankings die nog te vaak knellend leidend zijn en ons laten vergeten waar het werkelijk om gaat. Samen met hun teams moeten zij de stappen definiëren op weg naar het (pedagogisch) doel. Ook ouders kunnen we hiermee enthousiast meenemen in datgene waarvoor we willen staan, zodat ook zij partners worden op weg naar het doel. Zo kan een wereld ontstaan, een levend en lerend systeem, waarvan je het elk kind gunt om deel uit te mogen maken. Daarmee zitten we wat mij betreft in het hart van de hedendaagse pedagogiek, in relatie tot wat de wereld van nu nodig heeft. De hele mens in beeld en vrij in de wereld leren staan. Niet alleen educatie van het hoofd, maar ook van de handen én het hart.

Met een beetje wereldwijde OESO-wind in de zeilen moeten we onszelf toch vlot kunnen trekken en kan het een prachtige vaart worden. Ik denk overigens dat De Montaigne nog moeiteloos een aanstelling zou kunnen krijgen binnen de OESO. Als hij zijn kleding wat aanpast...

CPS biedt de leergangen Persoonlijk & onderwijskundig leiderschap voor leidinggevend, Covey's Leader in Me voor het PO en de Life Ready-trajecten voor het VO. BSM